RAPPORT TER TERECHTZITTING
in zaak 113/88 *

I — De feiten en het procesverloop

1. *De toepasselijke gemeenschapsregeling*

a) Bij *verordening nr. 856/84* van de Raad van 31 maart 1984 tot wijziging van verordening (EEG) nr. 804/68 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector melk en zuivelprodukten (PB 1984, L 90, blz. 10), is laatstgenoemde verordening aangevuld met een artikel 5 quater. Daarbij is, voor vijf opeenvolgende tijdvakken van twaalf maanden te beginnen op 1 april 1984, ten laste van de producenten of kopers van koemelk een extra heffing ingesteld. Deze heffing heeft ten doel de groei van de melkproduktie te beheersen en toch de nodige ontwikkeling en aanpassing op structuurgebied mogelijk te maken.

Ingevolge lid 1 van de nieuwe bepaling wordt de heffing in elk gebied van de Lid-Staten toegepast volgens één van de volgende formules:

— volgens formule A is de heffing verschuldigd door de melkproducenten over de hoeveelheden melk die zij aan een koper leveren en die een vast te stellen referentiehoeveelheid overschrijden (formule producent);

— volgens formule B is de heffing verschuldigd door de kopers van melk of andere zuivelprodukten (zuivelfabrieken) over de hoeveelheden melk die hun door producenten zijn geleverd en die een vast te stellen referentiehoeveelheid overschrijden. De koper die de heffing verschuldigd is, berekent deze alleen door in de prijs die betaald wordt aan de producenten die hun leveranties hebben verhoogd, in evenredigheid met hun bijdrage tot de overschrijding van de referentiehoeveelheid van de koper (formule koper).

b) De algemene regels voor de toepassing van de extra heffing zijn neergelegd in *verordening nr. 857/84* van de Raad van 31 maart 1984 houdende algemene voorschriften voor de toepassing van de in artikel 5 quater van verordening nr. 804/68 bedoelde heffing in de sector melk en zuivelprodukten (PB 1984, L 90, blz. 13), zoals gewijzigd. Ingevolge artikel 1, lid 1, bedraagt de heffing 75% van de richtprijs voor melk bij toepassing van formule A (formule producent) en 100 % van de richtprijs voor melk bij toepassing B (formule koper).

In verordening nr. 857/84 is voorts de in basisverordening nr. 856/84 bedoelde referentiehoeveelheid bepaald, dat wil zeggen de hoeveelheid die van de extra heffing is vrijgesteld. De referentiehoeveelheid is in beginsel gelijk aan de hoeveelheid melk of melkequivalent die door de producent tijdens het kalenderjaar 1981 is geleverd (formule A) dan wel door een koper is gekocht (formule B), verhoogd met 1% (artikel 2, lid 1). De Lid-Staten kunnen even-

* Procestaal: Duits.

wel bepalen, dat op hun grondgebied de referentiehoeveelheid gelijk is aan de hoeveelheid melk of melkequivalent geleverd of gekocht gedurende het kalenderjaar 1982 of 1983, met aanwending van een percentage dat zodanig wordt vastgesteld, dat de gegarandeerde hoeveelheid niet wordt overschreden. Dit percentage kan variëren aan de hand van het niveau van de leveranties van bepaalde categorieën heffingplichtigen, de ontwikkeling van de leveranties in bepaalde gebieden tussen 1981 en 1983 of de ontwikkeling van de leveranties van bepaalde categorieën heffingplichtigen gedurende dezelfde periode (artikel 2, lid 2).

Overeenkomstig de artikelen 3, 4 en 4 bis van verordening nr. 857/84 kunnen de Lid-Staten bij de vaststelling van de referentiehoeveelheden verder rekening houden met bepaalde bijzondere situaties dan wel specifieke of extra referentiehoeveelheden toekennen.

Meer in het bijzonder bepaalt artikel 3:

„In het kader van de toepassing van de formules A en B wordt bij de vaststelling van de in artikel 2 bedoelde referentiehoeveelheden rekening gehouden met bepaalde bijzondere situaties, zulks overeenkomstig de volgende bepalingen:

1) ...,

2) ...,

3) Voor producenten wier melkproduktie over het overeenkomstig artikel 2 gekozen referentiejaar aanzienlijk is beïnvloed door buitengewone gebeurtenissen die zich vóór of tijdens dat jaar hebben voorgedaan, wordt op hun verzoek een ander referentiekalenderjaar binnen de periode 1981-1983 in aanmerking genomen.

De volgende situaties kunnen toepassing van de eerste alinea rechtvaardigen:

— een ernstige natuurramp die een grote weerslag heeft op het bedrijf van de producent;

— de vernieling van de voorraden diervoeder of de melkveestallen van de producent door een ongeluk;

— een epizoötie bij de gehele melkveestapel of een deel ervan.

De Lid-Staten stellen de Commissie in kennis van de gevallen waarin de eerste alinea wordt toegepast. De lijst van situaties als bedoeld in de tweede alinea kan worden aangevuld volgens de procedure van artikel 30 van verordening (EEG) nr. 804/68."

c) De toepassing van de extra heffing is geregeld bij *verordening nr. 1371/84* van de Commissie van 16 mei 1984 tot vaststelling van de nadere voorschriften voor de toepassing van de bij artikel 5 quater van verordening nr. 804/68 ingestelde extra heffing (PB 1984, L 132, blz. 11), zoals gewijzigd.

2. *De Duitse regeling ter uitvoering van de gemeenschapsregeling*

De regeling inzake de extra heffing op melk werd in de Bondsrepubliek Duitsland inge-

voerd bij de Verordnung über die Abgaben im Rahmen von Garantiemengen im Bereich der Marktorganisation für Milch und Milcherzeugnisse (verordening betreffende de heffingen in het kader van de binnen de gemeenschappelijke ordening der markten in de sector melk en zuivelprodukten gegarandeerde hoeveelheden) van 25 mei 1984 (Milch-Garantiemengen-Verordnung, hierna: MGVO; BGBl. I, blz. 720), laatstelijk gewijzigd bij de verordening van 18 juni 1986 (BGBl. I, blz. 911).

Volgens het in paragraaf 1 van die verordening neergelegde beginsel moet in Duitsland de producent en niet de koper de heffing voldoen. Luidens paragraaf 4, lid 2, is „de referentiehoeveelheid... gelijk aan de hoeveelheid melk die de producent tijdens het kalenderjaar 1983 aan een koper heeft geleverd, verminderd met 4%. Dat verminderingspercentage wordt verhoogd, wanneer de in het kalenderjaar 1983 geleverde hoeveelheid de in het kalenderjaar 1981 geleverde hoeveelheid overschrijdt...".

3. *Het hoofdgeding*

Landbouwer K. Leukhardt, verzoeker in het hoofdgeding (hierna: verzoeker), leverde in de jaren 1980, 1981, 1982 en 1983 respectievelijk 188 954, 160 707, 142 417 en 142 747 kg melk aan de zuivelfabriek Milchwerk Tübingen. Deze kende hem op basis van de in 1983 geleverde hoeveelheid melk een referentiehoeveelheid als leverancier (Anlieferungsreferenzmenge) van 138 300 kg toe.

Bij beschikking van 26 oktober 1984 gaf het bevoegde Landwirtschaftsamt verzoeker een attest af waarin werd verklaard, dat sinds maart 1981 een meer dan normale sterfte van melkkoeien had plaatsgevonden, die de melkproduktie aanzienlijk had beïnvloed. Derhalve zou de in 1981 geleverde hoeveelheid melk in aanmerking kunnen worden genomen. Daarop kende het Milchwerk Tübingen verzoeker bij brief van 6 december 1984 op basis van de in 1981 geleverde hoeveelheid een referentiehoeveelheid van 155 500 kg toe.

Voor de rechter vordert verzoeker, dat het Hauptzollamt Reutlingen (verweerder in het hoofdgeding, hierna: verweerder) wordt gelast zijn referentiehoeveelheid te berekenen op basis van de door hem in 1980 geleverde hoeveelheid melk.

Hij voert daartoe in de eerste plaats aan, dat het in strijd is met het discriminatieverbod van artikel 40, lid 3, EEG-Verdrag alsmede met het in de rechtspraak van het Hof ontwikkelde algemene gelijkheidsbeginsel, om niet alleen voor de producent wiens melkproduktie in 1983 door een buitengewone gebeurtenis aanzienlijk is beïnvloed, naar het referentiekalenderjaar 1981 (of 1982) te verwijzen, maar ook voor de melkproducent die tevens in het kalenderjaar 1981 (en 1982) nadeel heeft ondervonden van een buitengewone gebeurtenis. Derhalve zou verzoeker uit hoofde van het gelijkheidsbeginsel kunnen verlangen, dat zijn referentiehoeveelheid wordt berekend op basis van de in het kalenderjaar 1980 geleverde hoeveelheid melk, wat zou neerkomen op een referentiehoeveelheid van ongeveer 182 600 kg.

Subsidiair stelt verzoeker, dat zijn referentiehoeveelheid opnieuw moet worden berekend volgens de methode van artikel 2,

lid 1, van verordening nr. 857/84, en wel op basis van de in 1981 geleverde hoeveelheid verhoogd met 1%, wat zou neerkomen op een hoeveelheid van 162 314 kg.

Volgens verweerder staat het communautaire gelijkheidsbeginsel noch het discriminatieverbod van artikel 40, lid 3, EEG-Verdrag eraan in de weg, een producent overeenkomstig artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 ook dan naar het — voor hem gunstiger — referentiekalenderjaar 1981 te verwijzen, wanneer ook in dat jaar de melkproduktie aanzienlijk is beïnvloed door een buitengewone gebeurtenis. Bovendien zou verzoeker zich ook niet kunnen beroepen op de methode van artikel 2, lid 1, van verordening nr. 857/84, aangezien enkel de Lid-Staten — en dus niet de individuele melkproducent — kunnen kiezen tussen de in artikel 2, leden 1 en 2, voorziene methoden voor de berekening van de referentiehoeveelheid.

Gelet op een en ander heeft het Finanzgericht Baden-Württemberg bij beschikking van 8 april 1988 de behandeling van de zaak geschorst en het Hof krachtens artikel 177 EEG-Verdrag de volgende prejudiciële vragen gesteld:

„1) Moet artikel 3, sub 3, van verordening (EEG) nr. 857/84 van de Raad van 31 maart 1984 houdende algemene voorschriften voor de toepassing van de in artikel 5 quater van verordening (EEG) nr. 804/68 bedoelde heffing in de sector melk en zuivelprodukten (PB 1984, L 90, blz. 13) aldus worden uitgelegd of — bij gedeeltelijke ongeldigheid — aangevuld, dat een melkproducent, wiens produktie gedurende de gehele periode 1981-1983 aanzienlijk is beïnvloed door een buitengewone gebeurtenis, een ander — bij voorbeeld het daaraan voorafgaande — jaar, waarin de melkproduktie niet aanzienlijk was beïnvloed door een buitengewone gebeurtenis, als referentiekalenderjaar kan kiezen ?

2) Zo neen, moeten artikel 2, leden 1 en 2, en artikel 3 van verordening nr. 857/84 dan aldus worden uitgelegd, dat een aan een koper leverende producent wiens melkproduktie in het gekozen referentiejaar (in de Bondsrepubliek Duitsland 1983) aanzienlijk was beïnvloed door een buitengewone gebeurtenis, kan verlangen dat zijn referentiehoeveelheid als leverancier wordt berekend volgens de methode van artikel 2, lid 2, van verordening nr. 857/84 uitgaande van een ander referentiekalenderjaar (1981 of 1982) of volgens de methode van artikel 2, lid 1, van verordening nr. 857/84 uitgaande van de tijdens het kalenderjaar 1981 geleverde hoeveelheid melk, verhoogd met 1% ?"

In de motivering van de verwijzingsbeschikking merkt het Finanzgericht op, dat de in artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 neergelegde beperking van de keuzemogelijkheid van de producent tot de

referentiejaren 1981, 1982 en 1983, een schending van het discriminatieverbod van artikel 40, lid 3, EEG-Verdrag of van het communautaire gelijkheidsbeginsel zou kunnen opleveren. Aangezien verzoeker slechter af is dan een producent wiens melkproduktie pas na 1981 door een buitengewone gebeurtenis is beïnvloed en wiens in 1981 geleverde hoeveelheid melk derhalve relatief groter was, zou het in artikel 3, sub 3, bepaalde ongeldig kunnen zijn, voor zover er geen belangrijke objectieve gronden kunnen worden aangevoerd die een gelijke behandeling van verzoeker en die andere producent rechtvaardigen. Wat de tweede prejudiciële vraag betreft, lijkt het Finanzgericht zich aan te sluiten bij verweerders standpunt.

4. *Het procesverloop*

De verwijzingsbeschikking is op 11 april 1988 ter griffie van het Hof ingeschreven.

Krachtens artikel 20 van 's Hofs Statuut-EEG zijn schriftelijke opmerkingen ingediend door verzoeker in het hoofdgeding, K. Leukhardt, vertegenwoordigd door L. Frauendorf, advocaat te Tübingen; de regering van de Bondsrepubliek Duitsland, vertegenwoordigd door M. Seidel; en de Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door haar juridisch adviseur P. Karpenstein.

Het Hof heeft, op rapport van de rechter-rapporteur en gehoord de advocaat-generaal, besloten zonder instructie tot de mondelinge behandeling over te gaan.

Bij beschikking van 7 december 1988 heeft het Hof de zaak krachtens artikel 95 van het Reglement voor de procesvoering naar de Derde kamer verwezen.

II — Schriftelijke opmerkingen

1. *De eerste vraag*

a) Volgens *verzoeker* moet artikel 3 van verordening nr. 857/84 met inachtneming van de Europese grondrechten en overeenkomstig het Verdrag aldus worden uitgelegd, dat de melkproducent ook een vóór de periode 1981-1983 gelegen referentiejaar kan kiezen, wanneer zijn melkproduktie gedurende al die drie jaren in dezelfde mate door een buitengewone gebeurtenis aanzienlijk is beïnvloed. De beperking van de keuzemogelijkheid tot een referentiekalenderjaar binnen de periode 1981-1983 is in strijd met het discriminatieverbod van artikel 40, lid 3, EEG-Verdrag alsmede met het ook in het gemeenschapsrecht te eerbiedigen gelijkheidsbeginsel.

De discretionaire bevoegdheid van de gemeenschapswetgever kan niet rechtvaardigen, dat in de bestreden verordening geen rekening wordt gehouden met een situatie als die van verzoeker. De gemeenschapsinstellingen beschikken bij de verwezenlijking van de doelstellingen van het landbouwbeleid weliswaar over een ruime discretionaire bevoegdheid, doch dat argument is in casu

niet relevant, daar het in de eerste plaats gaat om de verenigbaarheid met het systeem. De vergelijkbaarheid van de uitgangspunten staat op grond van de regeling van artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 a priori vast. Ingevolge artikel 39, lid 2, EEG-Verdrag zal bij het tot stand brengen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en van de daarvoor te treffen bijzondere voorzieningen rekening worden gehouden met de bijzondere aard van het landbouwbedrijf, welke voortvloeit uit de maatschappelijke structuur van de landbouw en uit de structurele en natuurlijke ongelijkheid tussen de verschillende landbouwgebieden, alsmede met de noodzaak, de dienstige aanpassingen geleidelijk te doen verlopen. Dit betekent ook, dat met bijzondere situaties rekening moet worden gehouden.

Wanneer de gemeenschapswetgever nu een systeem invoert waarbij rekening wordt gehouden met bijzondere omstandigheden, moet dat systeem ook een sluitend geheel vormen. Het kan dan niet zo zijn, dat juist degene die het zwaarst wordt getroffen, daarbij uit de boot valt. Er ligt een tegenstrijdigheid in het feit, dat artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 de door buitengewone gebeurtenissen aanzienlijk getroffen producenten te hulp komt, terwijl de begrenzing van de in aanmerking te nemen periode tot gevolg heeft, dat zij die het zwaarst worden getroffen, achter het net vissen. Het discriminatieverbod van artikel 40, lid 3, EEG-Verdrag eist, dat juist die producenten een speciale bescherming krijgen.

Mocht een met het EEG-Verdrag strokende uitlegging van de betrokken regeling zijn uitgesloten, dan moet die regeling ongeldig worden geacht, voor zover zij geen rekening houdt met een bijzondere situatie als die van verzoeker. De gemeenschapswetgever beschikt niet over een discretionaire bevoegdheid ten aanzien van de inaanmerkingneming van bijzondere situaties: de bescherming van de eigendom en van het gewettigd vertrouwen eisen, dat deze in aanmerking worden genomen.

De betrokken regeling is voorts in strijd met het eigendomsrecht, met de vrijheid van professionele werkzaamheden, met de rechtszekerheid en met de bescherming van het rechtmatig vertrouwen. Ook uit het oogpunt van de eigendomsbescherming en van de economische handelingsvrijheid valt het namelijk niet te verdedigen, een producent als verzoeker buiten zijn toedoen vast te pinnen op een produktieniveau dat niet door hemzelf, maar door buitengewone gebeurtenissen is bepaald.

b) Volgens de *regering van de Bondsrepubliek Duitsland* heeft het Hof de eerste vraag reeds beantwoord in zijn arrest van 17 mei 1988 (zaak 84/87, Erpelding, Jurispr. 1988, blz. 2647).

In dat arrest heeft het Hof vastgesteld, dat een producent wiens melkproduktie gedurende de gehele periode 1981-1983 door een buitengewone gebeurtenis aanmerkelijk is beïnvloed, niet kan verlangen dat wordt uitgegaan van de gedurende een jaar vóór 1981 door hem geleverde hoeveelheid melk of melkequivalent dan wel van een theoretische hoeveelheid berekend door extrapolatie op basis van de normale ontwikkeling van zijn leveringen gedurende een bepaalde periode vóór het intreden van bedoelde buitengewone gebeurtenis. Verder heeft het

Hof vastgesteld, dat de betrokken regeling geen grond oplevert om te twijfelen aan de geldigheid van verordening nr. 857/84 van de Raad en van verordening nr. 1371/84 van de Commissie.

c) Evenals de Duitse regering is de *Commissie* van mening, dat het antwoord op de eerste vraag volgt uit het arrest van het Hof van 17 mei 1988 (Erpelding, reeds aangehaald).

In dat arrest heeft het Hof verklaard, dat de in artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 neergelegde beperking van het aantal jaren dat als referentiejaar kan worden gekozen, geen discriminatie oplevert.

De Commissie geeft het Hof dan ook in overweging de eerste vraag te beantwoorden als volgt:

„Artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 staat niet toe, bij een producent wiens melkproduktie gedurende de gehele periode 1981-1983 door een buitengewone gebeurtenis aanmerkelijk is beïnvloed, uit te gaan van de gedurende een jaar vóór 1981 geproduceerde hoeveelheid melk. Bij onderzoek van de door de verwijzende rechter gestelde vragen is niet gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van verordening nr. 857/84 kunnen aantasten."

2. *De tweede vraag*

a) Volgens *verzoeker* dient artikel 2, lid 1, van verordening nr. 857/84 aldus te worden uitgelegd, dat moet worden uitgegaan van de in het kalenderjaar 1981 geleverde hoeveelheid melk, verhoogd met 1%. In zijn arrest van 27 januari 1987 heeft het Bundesfinanzhof zich in die zin uitgesproken (Zeitschrift für Zölle und Verbrauchssteuern, 1987, blz. 115).

Tegen die berekeningsmethode kan niet worden ingebracht, dat zij enkel voor de Lid-Staat als geheel in aanmerking komt, aangezien de aan de Lid-Staat als geheel toegekende totale gegarandeerde hoeveelheid door een dergelijke toepassing niet wordt beïnvloed. Ook de referentiehoeveelheid van de producenten die rechtstreeks aan de consument verkopen, kan worden verminderd, wanneer de referentiehoeveelheid van de Bondsrepubliek Duitsland wordt overschreden.

b) Volgens de *regering van de Bondsrepubliek Duitsland* strekt de tweede prejudiciële vraag ertoe te vernemen, of op de hoeveelheid melk die verzoeker in het door hem gekozen referentiejaar heeft geleverd, de coëfficiënt moet worden toegepast die geldt voor het door de Lid-Staat overeenkomstig artikel 2 van verordening nr. 857/84 daadwerkelijk gekozen referentiejaar, dan wel de coëfficiënt die van toepassing zou zijn geweest, indien de Lid-Staat algemeen was uitgegaan van het door verzoeker gekozen referentiejaar. Volgens de Bondsregering is eerstgenoemd alternatief het juiste.

Voor de vaststelling van de referentiehoeveelheid in het geval van artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 zijn de artikelen 2 en 3 van die verordening bepalend. Die twee bepalingen staan in een bepaalde rangorde tot elkaar. Artikel 3, sub 3, knoopt aan bij de regeling van artikel 2. Pas wanneer de Lid-Staat overeenkomstig artikel 2 het toepasselijke referentiekalenderjaar heeft gekozen, kan artikel 3, sub 3,

worden toegepast. Artikel 2 biedt de betrokken Lid-Staat — en niemand anders — verschillende mogelijkheden om het toepasselijke referentiekalenderjaar te bepalen.

De van de heffing vrijgestelde hoeveelheid is in beginsel gelijk aan de in 1981 geleverde hoeveelheid melk, verhoogd met 1% (vgl. artikel 2, lid 1, eerste alinea, van verordening nr. 857/84). De Duitse wetgever heeft evenwel overeenkomstig artikel 2, lid 1, tweede alinea, sub a, juncto artikel 2, lid 2, eerste alinea, van verordening nr. 857/84 besloten, uit te gaan van de door de producent in 1983 geleverde hoeveelheid melk, waarop dan bepaalde verminderingspercentages worden toegepast. Daarmee is in de Bondsrepubliek Duitsland iedere mogelijkheid van beroep op de regeling van artikel 2, lid 1, eerste alinea, van verordening nr. 857/84 uitgesloten. Hetzelfde geldt bij de toepassing van artikel 3, sub 3, dat, anders dan artikel 2, tot de individuele producenten is gericht.

Dit volgt reeds uit de bewoordingen van die bepaling. Artikel 3, lid 3, eerste alinea, eerste volzin, van verordening nr. 857/84 voorziet enkel in de mogelijkheid, een ander referentiejaar binnen de periode 1981-1983 „in aanmerking te nemen". Dat betekent echter nog niet, dat de producent zich voor de bepaling van zijn referentiehoeveelheid ook op artikel 2, lid 1, eerste alinea, kan beroepen. De producent kan — althans voor wat de Bondsrepubliek Duitsland betreft — enkel verzoeken, dat bij de berekening van zijn referentiehoeveelheid niet wordt uitgegaan van de in 1983, maar van de in 1981 of 1982 geleverde hoeveelheid melk. Bij gebreke van een afwijkende regeling in artikel 3, sub 1, eerste alinea, eerste volzin, blijft voor het overige de berekeningsmethode van artikel 2, lid 1, tweede alinea, sub a, juncto artikel 2, lid 2, eerste alinea gelden.

Tegen die oplossing kan niet worden ingebracht, dat zij de producent die 1981 als referentiejaar kiest, benadeelt, omdat zij tot gevolg heeft, dat de door deze geleverde hoeveelheid melk wordt onderworpen aan het voor 1983 — het jaar waarin de melkproduktie het hoogst was — voorziene verminderingspercentage. Artikel 3, sub 3, heeft namelijk het karakter van een hardheidsclausule. Het beoogt niet te bewerkstelligen, dat de betrokken producent zich in alle opzichten in dezelfde situatie bevindt als wanneer de buitengewone gebeurtenissen niet hadden plaatsgevonden en zijn melkproduktie zich normaal had ontwikkeld. Het heeft enkel ten doel, buitengewone en onbillijke hardheden te vermijden of te verzachten.

De door de Bondsregering voorgestane uitlegging laat dit streven volledig recht wedervaren. Aangezien in de in artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 bedoelde gevallen de in 1981 of 1982 geleverde hoeveelheid melk in de regel beduidend hoger ligt dan de in 1983 geleverde hoeveelheid, is de producent ook bij toepassing van de in paragraaf 4, leden 2 en 3, MGVO voorziene verminderingspercentages nog aanzienlijk beter af dan wanneer de in 1983 geleverde hoeveelheid melk in aanmerking werd genomen.

Op grond van een en ander geeft de Bondsregering het Hof in overweging de tweede prejudiciële vraag te beantwoorden als volgt:

„Artikel 2, leden 1 en 2, en artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 moeten aldus worden uitgelegd, dat een aan een koper leverende producent wiens melkproduktie in 1983 — het door de Lid-Staat gekozen referentiejaar — door een buitengewone gebeurtenis aanmerkelijk is beïnvloed, niet kan verlangen, dat zijn referentiehoeveelheid wordt berekend volgens de methode van artikel 2, lid 1, eerste alinea, van verordening nr. 857/84, uitgaande van de in het kalenderjaar 1981 geleverde hoeveelheid melk vermeerderd met 1%."

c) De *Commissie* gaat ervan uit, dat de in artikel 2, leden 1 en 2, genoemde methoden voor de toekenning van referentiehoeveelheden enkel ter keuze van de Lid-Staten staan. De individuele melkproducent daarentegen heeft geen keuze; hij is gebonden aan de berekeningswijze waarvoor is geopteerd door de staat op het grondgebied waarvan hij melk produceert.

Aangezien de Bondsrepubliek Duitsland heeft gekozen voor berekening op basis van de in 1983 geleverde hoeveelheid melk verminderd met 4% (paragraaf 4 MGVO), kan volgens de bewoordingen van artikel 2, lid 2, van verordening nr. 857/84 slechts van die methode worden afgeweken met betrekking tot het percentage waarmee de in 1983 geleverde hoeveelheden moeten worden verminderd om ervoor te zorgen, dat de aan de Lid-Staat toegekende totale hoeveelheid niet wordt overschreden. Het gekozen referentiejaar (1983) zelf kan echter niet meer worden gewijzigd.

Dat de in artikel 2 van verordening nr. 857/84 genoemde methoden enkel ter keuze van de Lid-Staten staan, blijkt overigens ook uit de arresten van het Hof van 25 november 1986 (gevoegde zaken 201 en 202/85, Klensch, Jurispr. 1986, blz. 3477, 3503, r. o. 15) en 28 april 1988 (zaak 61/87, Thevenot, Jurispr. 1988, blz. 2375, 2388, r. o. 18 en 19). Uit die arresten moet worden geconcludeerd, dat artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84, wanneer aan de daarin gestelde voorwaarden is voldaan, slechts de mogelijkheid biedt om binnen de periode 1981-1983 een ander referentiejaar te kiezen, maar niet toestaat, dat wordt afgeweken van de methode waarvoor een Lid-Staat bij de invoering van de regeling van de referentiehoeveelheden heeft geopteerd.

Concluderend geeft de Commissie het Hof in overweging de tweede vraag te beantwoorden als volgt:

„Artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 staat slechts toe dat, wanneer de melkproduktie door een buitengewone gebeurtenis aanzienlijk is beïnvloed, een ander referentiejaar wordt gekozen binnen de in die bepaling gestelde grenzen. Artikel 2 noch artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 kan evenwel aldus worden uitgelegd, dat het een afwijking van de door de Lid-Staten overeenkomstig verordening nr. 857/84 gekozen berekeningsmethode toestaat."

III — Antwoorden op de vragen van het Hof

1. Op de vraag van het Hof, of de eerste prejudiciële vraag moet worden geacht reeds te zijn beantwoord in het arrest van 17 mei 1988 (zaak 84/87, Erpelding, reeds aangehaald), antwoordt *verzoeker* — zakelijk weergegeven —, dat dat arrest niet de gewenste, met het EEG-Verdrag strokende uitlegging van verordening nr. 857/84 heeft verschaft en bovendien geen antwoord heeft gegeven op de vraag, hoe de referentiehoeveelheid moet worden berekend in geval van toepassing van artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84. Bij die vraag gaat het namelijk niet alleen om het probleem van de keuze van het referentiejaar. Wat dat betreft, valt niets aan te merken op de door het Bundesfinanzhof in zijn arrest van 27 januari 1987 (reeds aangehaald) vastgestelde berekeningswijze (bepaling van de referentiehoeveelheid op basis van de produktie van 1981, verhoogd met 1%).

2. De *Commissie* antwoordt op een desbetreffende vraag van het Hof, dat de door de Lid-Staten toegepaste praktijk overeenstemt met de door het Hof in zijn arrest van 28 april 1988 (zaak 61/87, Thevenot, reeds aangehaald) bevestigde regels. In de gevallen bedoeld in artikel 3, sub 3, van verordening nr. 857/84 kan een ander dan het door de Lid-Staat algemeen gehanteerde referentiejaar in aanmerking worden genomen. Afgezien van de keuze van het referentiejaar gelden verder de overige regels van artikel 2 voor de bepaling van de referentiehoeveelheid van de producent. Bijgevolg worden voor de referentiehoeveelheden van producenten op wie artikel 3, sub 3, moet worden toegepast, dezelfde percentages aangewend als die welke gelden voor producenten op wie artikel 3, sub 3, niet van toepassing is.

M. Zuleeg
rechter-rapporteur